

1. INLEIDING

De kunst van het promoveren is in Nederland een belangrijke zaak, zowel maatschappelijk als wetenschappelijk. Men krijgt de indruk, dat in onze samenleving de academische titels steeds meer de basis gaan vormen voor een gedetailleerde standengeleding. Opvallend is in dit verband de constatering, dat de laatste jaren op conferenties en congressen, bij lezingen en gesprekken de gepromoveerde socioloog steeds meer met 'doctor' wordt aangesproken, c.q. zich laat aanspreken! Een jaar of tien geleden zou een dergelijke betiteling vermoedelijk slechts de lachlust van de vakbroederschap hebben opgewekt, maar thans wordt dit hoe langer hoe meer als een vereiste van een beschaafde omgangstoon gezien. Of zulke oppervlakteverschijnselen inderdaad dieper liggende veranderingen in de maatschappijstructuur indiceren, dan wel een tijdelijk modeverschijnsel zijn, is een interessante vraag voor verder onderzoek, welke ons hier slechts zijdelings zal bezighouden.

Uitgangspunt van de onderhavige studie is bovenal de *wetenschappelijke* betekenis van de promotie. In tegenstelling immers tot andere Westerse landen bestaat in Nederland de totale productie van sociologische literatuur voor een zeer groot deel uit dissertaties. Om een kleine aanwijzing te noemen: de helft van de tot dusverre in Van Gorcum's bekende Sociaalwetenschappelijke reeks 'Bouwstenen voor de kennis der

* Dit artikel is het verslag van een deel van de gegevens verkregen uit een enquête onder gepromoveerde en niet-gepromoveerde sociologen. Een ander deel van het materiaal — met name gegevens over de promotor-promovendusrelatie — zal worden gepubliceerd in een verzamelbundel met studies waarin ondermeer de resultaten van een serie onderzoeken over leiderschap in organisatorische verbanden van de sectie sociologie (afdeling Geestelijke Gezondheid) van het *Nederlands Instituut voor Praeventieve Geneeskunde*, zullen worden opgenomen. Voor de uitvoering van de enquête zijn wij in de eerste plaats dank verschuldigd aan mej. A. K. Kröner, die met toewijding en accuratesse de organisatie van de postenquête en van de materiaalverwerking verzorgde. Mej. G. van Putten stelde de oorspronkelijke lijst samen van alle proefschriften, die mogelijkerwijze in aanmerking kwamen voor onze selectie. Mej. W. D. J. de Leeuw voerde de proefinterviews uit teneinde de vragenlijst op begrijpelijkheid en juistheid te toetsen. Voorts verleenden mej. H. van Eijsden en mej. A. C. de Graaf assistentie bij de uitwerking van het materiaal. Tenslotte zijn wij ook de heer P. van Leeuwen, statisticus van de afdeling Statistiek van het NIPG, erkentelijk voor zijn statistische adviezen, Prof. Dr. J. Koekebakker voor suggesties in verband met probleemstelling en vragenlijst, en Drs. E. Th. Cassee voor zijn kritiek op de eerste versie van dit artikel. Vanzelfsprekend zijn slechts de beide auteurs verantwoordelijk voor de uiteindelijke opzet van het onderzoek, van de statistische analyse en voor de conclusies vervat in het artikel.

maatschappij' verschenen publicaties zijn proefschriften. In bijvoorbeeld Amerika of Duitsland worden de resultaten van sociologische overpeinzingen en onderzoekingen veel vaker gepubliceerd in de vorm van tijdschriftartikelen, verhandelingen en boeken welke niet tevens een dissertatie zijn.

Waar wij ons voorstelden voor dit speciale nummer een analyse te bieden van de na-oorlogse sociologie-beoefening, lag het voor de hand — gegeven de noodzaak tot bepaalde beperkingen in verband met beschikbare tijd, middelen enz. — *proefschriften* als speciaal studie-object te kiezen.

Men kan de Nederlandse productie van proefschriften op het terrein van de sociologie benaderen op drie manieren: vanuit het productieproces, vanuit de producent en vanuit het eindproduct. Wij willen alle drie de wegen bewandelen en zullen dus achtereenvolgens aan de orde stellen het promoveren, de gepromoveerden en de proefschriften. Hieraan vooraf gaat eerst nog een summier behandeling van de onderzoekopzet. Daar de probleemstelling van dit project uiteenvalt in een drietal weliswaar verwante, maar toch min of meer op zichzelf staande vragen, welke corresponderen met de te volgen indeling in de drie onderwerpen van promoveren, gepromoveerden en proefschriften, zullen wij de vertrekpunten van de analyse steeds aan het begin van de paragraaf in kwestie vermelden.

2. AFBAKENING VAN HET TERREIN VAN ONDERZOEK

Welke dissertaties zijn als sociologisch aan te merken? Het bleek onmogelijk om als doorslaggevend criterium de gevolgde studierichting te bezigen. Verschillende proefschriften, welke zonder enige twijfel een bijdrage geleverd hebben voor het sociologisch denken in Nederland, staan op naam van geografen, sociografen, economen, landbouwkundige ingenieurs, psychologen e.d.

Overigens is het 'een bijdrage geleverd hebben tot het sociologisch denken' ook geen bevredigend criterium, daar (a) het sociologisch denken moeilijk te onderscheiden valt van het algemeen sociaal-wetenschappelijk denken, en daar (b) diverse sociologische dissertaties *ten onrechte* tot nu toe weinig benut kunnen zijn door de beoefenaren van de sociale wetenschappen.

Tenslotte hebben wij de knoop doorgemaakt door van alle (ons bekende) op het terrein van de gedrags- en maatschappijwetenschappen verschenen dissertaties de volgende twee categorieën uit te kiezen:

1. dissertaties die door de auteur zelf als 'sociologisch' geannonceerd worden,
2. dissertaties die door de auteur zelf niet als sociologisch worden aangediend, maar die volgens ons (uiteraard subjectief!) oordeel qua probleemstelling onmiskenbaar sociologisch zeer relevant zijn.

Ongetwijfeld is het 'qua probleemstelling sociologisch relevant zijn' een maatstaf, welke zich laat operationaliseren. Pogingen hiertoe zouden echter te tijdrovend en/of kostbaar geweest zijn.¹

Daar wij ons voorts genoodzaakt zagen om zowel de vragenlijst als het aantal ondervraagde sociologen beperkt te houden, besloten wij om een mogelijkerwijs onder de tweede categorie vallende dissertatie, in geval van twijfel *niet* op te nemen.

Voornameijk een aantal sociografische werken (bijvoorbeeld de dissertaties van Dellepoort, Prakke, Staverman, De Vries Reilingh) zijn wél als vallende onder deze tweede categorie ('qua probleemstelling sociologisch relevant') beschouwd. Daar de sociologie te onzent zich voor een deel uit de sociografie ontwikkelde, zijn de grenzen tussen deze beide vakgebieden, alle discussies ten spijt, rijkelijk vaag. Zo zien sommigen de sociografie als onderdeel van de sociologie, terwijl anderen gemeentelijk als sociologie opgevatte studies 'aspects-sociografieën' noemen.

In het algemeen hebben wij sociografische proefschriften met een duidelijk geografische inslag (bijv. Wissinks *American cities in perspective*; Takes' *Bevolkingscentra in het oude en nieuwe land*; Maris' *Enkele aspecten van het kleine boerenvraagstuk op de zandgronden*) en monografieën over territoriale nederzettingen (bijv. Groenmans *Staphorst*; Hendriks *Een stad en haar boeren. Kampen*) buiten beschouwing gelaten.

Deze beslissingen houden noodzakelijkerwijze een element van willekeur in. Zo is het zeker, dat een aantal van de hierboven aangeduide sociografieën evenals proefschriften uit andere verwante disciplines voor de ontwikkeling van de sociologie zeer de moeite waard zijn.

Om eerder vermelde praktische redenen moesten wij eveneens diverse studies op het terrein van de sociale psychologie (bijv. Mulders *Groepsstructuur, motivatie en prestatie*; Van Beinums *Een organisatie in beweging*), van de ethnologie (bijv. Köbbens *Zwarte Planters*; Van Liers *Samenleving in een grensgebied*), van de politicologie (bijv. Mevrouw Schokkings *De vrouw in de Nederlandse politiek*) en van de rechtswetenschap (bijv. Glastra van Loons *Norm en handeling*) buitensluiten ondanks het sociologisch gehalte van dergelijke werken.

¹ Men zou alle proefschriften, waarvan de titel en/of de faculteit, waarin de promotie plaats vond, deed vermoeden, dat er wellicht sprake was van sociologische relevantie, moeten bestuderen! Dat dit een onmogelijke opgave was in de beschikbare tijd, moge blijken uit het volgende. Om tot een selectie van sociologische proefschriften te komen werden in eerste instantie alle titels doorgenomen van na-oorlogse dissertaties, welke voorkwamen in de opgaven der Nederlandse universiteiten en hogescholen, behalve voorzover de promotie gescheidde in de faculteit van de wis- en natuurkunde.

Deze aanvangslijst bevatte 303 titels. Daar wij tenslotte 71 proefschriften als uitgangsteekproef namen, zal het duidelijk zijn, dat wij onmogelijk alle 232 overige proefschriften konden gaan bestuderen op hun mogelijke sociologische relevantie!

Tenslotte zij nog vermeld, dat door een vergissing een tweetal oorspronkelijk wél op onze lijst voorkomende dissertaties (Lulofs *De structuur van de Amerikaanse arbeidsmarkt* en van de Weijers *De religieuze praktijk in een Brabantse industriestad*) in de eindlijst niet zijn afgedrukt.

Door niet-Nederlanders geschreven dissertaties, ter afsluiting van hun studies aan Nederlandse instellingen voor hoger onderwijs (bijv. Ishwarans *Family life in the Netherlands*) werden ook buiten beschouwing gelaten, aangezien mag worden aangenomen dat deze studies over het geheel genomen niet karakteristiek zijn voor de *Nederlandse* sociologie-beoefening.

Alle beperkingen en tekortkomingen van de gevolgde werkwijze ten spijt geloven wij er niettemin in geslaagd te zijn een redelijk representatieve steekproef van naoorlogse Nederlandse dissertaties op het terrein van de sociologie samen te stellen. Het zou ons verbazen, wanneer een andere afgrenzing van de categorie 'sociologische proefschriften' tot substantieel andere conclusies zou leiden. Uiteraard is dit echter een kwestie waarover slechts verder onderzoek uitsluitsel kan verschaffen.

3. OPZET VAN HET ONDERZOEK

Gegevens werden verzameld door middel van een *postenquête*. Het vragenformulier werd in eerste instantie toegezonden aan de 71 auteurs van de geselecteerde proefschriften. Na enige rappels zonden tenslotte vóór de sluitingsdatum 66 van de 71 ondervraagden een ingevuld formulier in. Een dergelijk beantwoordingpercentage van meer dan 90% mag bij een *postenquête* alleszins bevredigend geacht worden, al moet hierbij worden aangetekend dat een minder hoog beantwoordingpercentage een bedenkelijk verschijnsel geweest zou zijn. Indien immers sociologen zelf op grote schaal zouden weigeren formulieren in te vullen in het kader van een stuk sociaal onderzoek, waar blijft dan ons recht van spreken, wanneer wij het publiek aanmanen aan onze enquêtes deel te nemen?

Aan elke gepromoveerde socioloog werd tevens gevraagd om — met het oog op het samenstellen van een vergelijkingsgroep — een wel afgestudeerd, maar niet gepromoveerd mede-socioloog te noemen, die in dezelfde tijd als de ondervraagde, aan dezelfde universiteit en faculteit studeerde en met wie hij (de ondervraagde) toen min of meer bevriend was.

Wij gingen er van uit dat zo'n 'sociometrische' vergelijkingsgroep ons gegevens zou kunnen verschaffen ter beantwoording van de vraag, welke sociologen wel en niet promoveren. Door elke gepromoveerde een vergelijkingspartner te doen kiezen, die aan bovenvermelde criteria beantwoordt, is nl. de kans groot, dat in een aantal relevante opzichten

de beide categorieën wel- en niet-gepromoveerden tamelijk gelijksoortig zijn. Zo ligt het voor de hand, dat de te vergelijken groepen qua generatie, verdeling over universiteiten en faculteiten, gelijksoortig zijn. Voorts is het plausibel, dat het sociometrisch element in de vraagstelling ('met wie U min of meer bevriend was') ertoe geleid heeft, dat ook in andere opzichten (bijv. levensbeschouwelijke en vakwetenschappelijke instelling; participatie in het studentenleven e.d.) de beide categorieën gepromoveerden en niet-gepromoveerden meer overeenkomst vertonen dan wanneer wij een willekeurige niet-gepromoveerde vergelijkingspartner (uit de terzelfder tijd als de gepromoveerde afgestudeerden in dezelfde faculteit en universiteit) hadden genomen. Uit de literatuur is immers bekend, dat het gezegde 'soort zoekt soort' voor informele vriendschappen vaak opgaat. Merton en Lazarsfeld noemen dit het 'homophily'-verschijnsel.²

15 doctores waren niet in staat een vergelijkingspartner op te geven of gaven een niet in aanmerking komende vergelijkingspartner op, 4 doctores noemden een vriend, die reeds door een collega was genoemd. Uiteindelijk konden we 47 formulieren uitsturen, waarvan er na rappels 34 of 72% ingevuld zijn ingezonden. Uiteraard is het niet geoorloofd op grond van verschillen tussen slechts een deel van de gepromoveerden en hun vergelijkingspartners conclusies te trekken over verschillen tussen de Nederlandse sociologen met, en hun collegae zonder doctorsbul. Men vatte onze gevolgtrekkingen op dit punt dan ook op als hypothesen voor verder onderzoek.

4. HET PROMOVEREN: PROFESSIONALISERING?

In de eerste plaats volgen enige descriptieve gegevens over de promoveeractiviteiten van de Nederlandse sociologen na de laatste wereldoorlog. Nader uitgewerkt vindt men ze tevens in bijlage A.

Uit de ons verstrekte opgaven (zie tabel 1) blijkt dat van alle sociologen, die afstudeerden in de periode tussen 1945 en medio 1957 aan de universiteiten van Utrecht, Groningen en Nijmegen, ca. 10% de doctorsgraad inmiddels gehaald heeft. Voor Amsterdam (PSF—B) en Leiden liggen de betreffende percentages hoger (resp. ca. 21% en ca. 30%)³. In totaal is van de tussen 1945 en 1957 afgestudeerden tot op heden 16% gepromoveerd.

² P. F. Lazarsfeld en R. K. Merton, 'Friendship as a social process. A substantive and methodological analysis', in: M. Berger cs., eds., *Freedom and control in modern society*, 1954.

³ De desbetreffende opgaven werden ons verstrekt door de Sociologische Instituten van de universiteiten in kwestie. Wij ontvingen ook een opgave van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Hierover wordt niets vermeld in tabel 1, omdat aan deze universiteit voor medio 1957 nog geen sociologen afstudeerden. De

Tabel 1. Aantal van september 1945 tot en met juli 1957 afgestudeerden en de daarvan gepromoveerden in de (westerse) sociologie

	Aantal afgestudeerden	Aantal gepromoveerden	% gepromoveerden
R.U. Utrecht	44	5	11
Nijmegen	21	2	10
R.U. Leiden	20	6	30
Amsterdam, PSF, subfaculteit B	19	4	21
R.U. Groningen	10	1	10
totaal	114	18	16

Nu zijn nog verschillende sociologen van de betreffende generaties, die afstudeerden aan de vijf genoemde instellingen van hoger onderwijs. bezig met voorbereidingen voor een proefschrift. Op basis van het gemiddelde tijdsverloop tussen afstuderen en promoveren bij de door ons bestudeerde doctores (zie bijlage A 4a) komen wij tot de volgende schatting: op den duur zal ongeveer 20 à 30% van de generaties in kwestie promoveren.

Het is moeilijk om enig idee te krijgen of de naoorlogse sociologie qua 'proefschrift-productie' een goed of slecht figuur slaat. Uit volkstellinggegevens van 1947 blijkt, dat toendertijd 27% van alle academisch gevormden gepromoveerd was.⁴ Later (omstreeks 1950) schatte Mevrouw In 't Veld-Langeveld, dat de frequentie van promoveren onder de in Nederland afgestudeerden sinds 1939 afnam en toendertijd ca. 13% bedroeg.⁵ Ons zijn geen gepubliceerde gegevens bekend over de ontwikkeling van de promoveerfrequentie sinds 1950. Het is echter niet erg waarschijnlijk, dat er in het afgelopen decennium een aanzienlijke verhoging is opgetreden in de frequentie, waarmee de Nederlandse afgestudeerden hun studie besluiten met een promotie. Dit zou dus betekenen, dat thans de gemiddelde promoveerfrequentie zeker niet hoger ligt dan 20% en dat derhalve de naoorlogse sociologengeneratie eerder meer dan minder productief is qua promoties dan vergelijkbare generaties academici.

Bijna de helft (42%) van de geënquêteerde doctores legde het doctoralexamen af aan de Amsterdamse Gemeentelijke Universiteit. De afgestudeerden der drie Rijksuniversiteiten nemen elk ongeveer 10% van de promoties in kwestie voor hun rekening, hun collegae van Rotterdam, Amsterdam (Vrije Universiteit) en Wageningen ongeveer 5%,

hogescholen en de Verenigde faculteiten van de Amsterdamse Gemeentelijke Universiteit werden niet in de analyse betrokken, omdat in de periode tot sept. '57 deze instellingen geen 'puur'-sociologische opleiding hadden, waardoor zij moeilijk vergelijkbaar zijn met de sociologie-opleidingen elders.

⁴ H. M. in 't Veld-Langeveld, *De financiële aspecten van de academische promotie*. Mededelingen van het Prins Bernhard Fonds, 1953. Tabel 2, blz. 3.

⁵ In 't Veld-Langeveld, op. cit., blz. 4 e.v.

Nijmegen en Tilburg elk 3%, terwijl tenslotte ca. 5% der gepromoveerden elders afstudeerde.

In de periode van augustus 1945 t/m augustus 1951 vond 4% der promoties plaats, van medio 1951 tot medio 1960: 52%, terwijl in het tijdvak september 1960 t/m augustus 1963 de resterende 44% der promoties tot stand kwam.

Na de promoties in tijd en plaats gelocaliseerd te hebben, vermelden wij over de (lijdens-)weg, die de doctores in spe aflegden van afstuderen tot promoveren het volgende. Ongeveer $\frac{1}{3}$ der gepromoveerden kwam reeds binnen de 5 jaar na afstuderen tot de promotie. $\frac{1}{3}$ deed hierover tussen de 5 en 8 jaar, terwijl voor de resterende $\frac{1}{3}$ meer dan 8 jaar verstreek voor zij hun titel met één letter konden bekorten. Gemiddeld bedroeg voor de sociologen in kwestie het aantal jaren tussen afstuderen en promoveren 7,3.

Slechts 1 op de 5 sociologen vermeldt, dat zij full-time aan hun proefschrift konden werken. 37% verrichtte de werkzaamheden voor het proefschrift geheel in eigen tijd, 36% gedeeltelijk, 13% grotendeels en 14% geheel 'in de tijd van de baas'.

Er is nogal wat variatie in de kosten van het promoveren. In 18% der gevallen waren de kosten van onderzoek, voorbereiding en publicatie minder dan f 3.000,—. 47% der geënquêteerden vermeldt een bedrag tussen de drie en de negen mille, 28% een bedrag van f 9.000,— tot f 46.000,— terwijl tenslotte in 7% der gevallen meer dan f 46.000,— besteed werd aan het proefschrift.⁶ Het gemiddelde bedraagt f 13.800,—.

De meeste gepromoveerden (58%) betaalden *minder* dan de helft van de voor hun proefschrift benodigde gelden uit eigen zak. Door de ondervraagden worden de ministeriële instellingen het meest genoemd als subsidiegever (38%). Daarna komen als belangrijke 'geldschietsters' voor het promoveerbedrijf der sociologen ZWO (14%), universitaire instellingen (12%) en werkgevers (eveneens 12%).

Tenslotte is het nog de moeite waard om te memoreren, dat het 'gemiddelde' sociologische proefschrift 272 pagina's beslaat en dat de promovendus in 1 op de 4 gevallen het *judicium cum laude* krijgt toebedeeld op deze proeve van zijn wetenschappelijk kunnen.

Men kan zich afvragen, welke ontwikkelingslijnen zijn te ontwaren in het promoveren der sociologen. Zo is de hypothese gewettigd, dat in bepaalde opzichten de sociologiebeoefening na de oorlog een tendentie tot *professionalisering* te zien geeft. Wat wij thans aanduiden als sociologiebeoefening vond voor de oorlog vrijwel alleen plaats in Amsterdam onder de bezielende en — zoals Van Doorn zegt in zijn artikel in dit nummer — duidelijk charismatische leiding van de pionier Stein-

⁶ De genoemde bedragen geven slechts bij benadering een beeld van de onkosten verbonden aan het promoveren. De door geënquêteerden opgegeven bedragen zullen veelal slechts een ruwe schatting zijn. Voorts is uiteraard geen rekening gehouden met de in de loop der jaren opgetreden geldontwaarding.

metz. Na de oorlog wordt de sociologie reçu niet alleen bij alle Nederlandse hogescholen en universiteiten, maar ook bij overheidsinstanties, bij een aantal grote bedrijven en bij sommige andere particuliere instellingen.

Dit zou kunnen betekenen, dat het promoveren in de sociale wetenschappen — in de jaren dertig min of meer een liefhebberij van enthousiaste sociografen, die veelal als leraar werkzaam waren — na de oorlog zich ontwikkelde tot een meer ambtshalve uitgeoefend bedrijf. Derhalve zou dit professionaliseringsproces kunnen inhouden, dat tegenwoordig de sociologen meer dan vroeger zich full-time en 'in de tijd van de baas' kunnen wijden aan hun proefschriftvoorbereiding, dat zij in mindere mate dan de oudere generatie zelf de onkosten hiervoor voor hun rekening nemen en dat zij — wellicht! — de dissertatie op korter termijn na het afleggen van het doctoraalexamen gereed hebben. 'Wellicht' is de tijd tussen afstuderen en promoveren thans korter dan vroeger. Er is vermoedelijk ook een ontwikkeling in tegengestelde richting. Professionalisering immers houdt tevens een normverschuiving in, waardoor zwaardere eisen aan het eindproduct gesteld worden. Derhalve zou er ook een *verlenging* van de voorbereidingsduur voor de promotie kunnen zijn opgetreden. Voorts zouden de dissertaties van nu in vergelijking met die van vroeger zich kunnen kenmerken door een groter aantal arbeidsuren per proefschrift, door hogere onkosten en een grotere omvang en tevens door een sterker nadruk, zowel op de methodologische fundering als op de theoretische basis van de studie. Professionalisering van de sociologie zou niet alleen tot uiting kunnen komen in bepaalde kenmerken van het promoveren, maar ook in een gewijzigde professionele participatie der sociologen. Op grond hiervan zou men kunnen verwachten, dat de gepromoveerde socioloog van de huidige generatie meer dan zijn vakgenoot uit vroeger tijden gemotiveerd is om in artikel- of boekvorm tot wetenschappelijke publicaties te komen, om het werk van zijn vakbroeders te lezen, om lid van professionele verenigingen te zijn en om vakbladen te lezen.

Ten einde deze veronderstellingen te toetsen hebben wij de steekproef der sociologen-doctores gesplitst in twee categorieën van ongeveer gelijke grootte op grond van het jaar van afstuderen. De 'oudere' generatie bestaat uit 31 sociologen, die vóór september 1951 het doctoraalexamen aflegden, terwijl 27 sociologen, die afstudeerden tussen september 1951 en september 1957, als 'jongere' generatie worden aangemerkt. De 8 sociologen, die hun studies voltooiden na september 1957, hebben wij voor deze analyse buiten beschouwing gelaten. In verschillende opzichten zouden zij het beeld voor de 'jongere' generatie vertekenen: zij hebben verhoudingsgewijs weinig kans gehad om reeds veel te publiceren en te lezen; het zijn voorts typisch de 'vlu-ggers' in vergelijking met hun jaargenoten, die in de komende jaren nog zullen promoveren enz.

De categorie gepromoveerden, die vóór medio 1951 afstudeerde is ook

letterlijk ouder: slechts 10% van hen werd in 1925 of later geboren (voor de 'jongere' generatie is dit 78%). Het merendeel der ouderen (58%) studeerde af aan de Amsterdamse Gemeente-Universiteit (tegen 33% der jongeren). Tenslotte vond het gros van de promoties der 'ouderen' plaats vóór september 1960 (87% tegen 37% bij de jongeren).⁷ De gegevens wijzen uit, dat in vooropleiding, sociale herkomst en werkkring de beide categorieën elkaar niet veel ontlopen. Alleen zijn de 'oudere' gepromoveerden wat meer bij de Overheid (excl. hoger onderwijs) (41% tegen 15% bij de jongeren) en wat minder bij het hoger onderwijs, in particuliere dienst of bij het bedrijfsleven werkzaam dan de jongeren. De tendentie is statistisch bijna significant.

Tabel 2. Verschillen tussen een 'oudere' en een 'jongere' generatie sociologen in het proces van promoveren en in wetenschappelijke activiteiten

In deze tabel en de tabellen 3 en 4 worden de volgende symbolen gebruikt:

+ wil zeggen: significant bij $\alpha = 0.05$

$\pm$ wil zeggen: significant bij $\alpha = 0.10$

— wil zeggen: niet significant bij $\alpha = 0.10$

1 wil zeggen: er is eenzijdig getoetst

F wil zeggen: gebruikt is de toets van Fisher of de chi-kwadraattoets voor 2 x 2 tabellen

G wil zeggen: gebruikt is de chi-kwadraattoets

Y wil zeggen: gebruikt is de toets van Yates

(Voor de gebruikte toetsen, zie ook bijlage C₁)

	oudere generatie (n = 31)	jongere generatie (n = 27)	toets en resultaat	
<i>A. Het promoveren</i>				
1. gemiddeld aantal jaren tussen het afstuderen en promoveren	8,6	6,9	Y	—
2. gemiddeld aantal jaren tussen het begin van de studie voor de promo- tie en het promoveren	5,6	4,6	Y	—
3. gemiddeld aantal jaren tussen de aanvang van het schrijven aan de dissertatie en het pro- moveren	3,3	2,0	Y	+
4. % dat full-time aan het proefschrift heeft kunnen werken	1 3	30	F 1	+

⁷ De in de tekst genoemde verschillen tussen oude en jonge generatie zijn statistisch significant (bij $\alpha = 0,05$).

	oudere generatie (n = 31)	jongere generatie (n = 27)	toets en resultaat	
5. 'In tijd van de baas?' % geheel of groten- deels	13	36		
% gedeeltelijk	48	32		
% niet	39	32		
	100	100	Y 1	±
6. gemiddelde kosten	f 13.000,—	f 11.500,—	Y 1	—
7. % dat minder dan 40% voor eigen reke- ning moet nemen	45	64	F 1	—
8. gemiddeld aantal pa- gina's	291	249	Y 1	—
			Y	+
			(in niet voorspelde richting)	
9 % cum laude	26	26	F	—
10. soort proefschrift, zie tabel 4				
% niet-empirisch-theo- retische proefschriften	16	51	F	+
B. Wetenschappelijke activiteiten				
1. gemiddeld aantal gepu- bliceerde boeken, rap- porten e.d.	2,0	1,2	Y 1	—
			Y	±
			(in niet voorspelde richting)	
2. gemiddeld aantal gepu- bliceerde artikelen	5,9	6,4	Y 1	—
3. leesijver: gemiddelde leesscore voor de 71 proefschriften (1 = nooit van gehoord, 5 = geheel gelezen)	2,7	3,0	Y 1	±
4. % dat volgens VSWO- jaarboekje geen lid is van 1 of meer van 5 professionele vereni- gingen	19	11	F 1	—
5. % dat niet geabon- neerd is op de Socio- logische Gids	29	37	F 1	—

In de gegevens over de wijze, waarop de dissertatie tot stand kwam, is wel iets van de vermeende professionalisering te ontdekken, maar zeker niet in de mate, welke wij verwacht hadden. Meer jongeren dan ouderen geven op full-time aan hun dissertatie te hebben gewerkt en ook meer jongere dan oudere gepromoveerden konden dit, althans ten

dele, 'in de tijd van de baas' doen. Er zijn echter geen aanwijzingen, dat de geesteskinderen van de jonge garde duurder, dikker of in mindere mate uit eigen zak betaald zijn dan die van de oude.

Hetzelfde geldt voor de professionele activiteiten. Slechts in het lezen van sociologische dissertaties is er enige grond voor het vermoeden, dat de jongere doctores wat meer actief zijn dan de oudere. In andere kenmerken van professionele bedrijvigheid vermag de statistische toets geen betrouwbare verschillen tussen beide groepen te ontdekken.

Slechts in één opzicht is er een markant onderscheid tussen de oudere en jongere gepromoveerden, en wel in type proefschrift. Hierop wordt in een volgende paragraaf uitvoerig ingegaan. Wij volstaan hier met de vermelding, dat louter-theoretische proefschriften aanzienlijk vaker onder de jongere dan onder de oudere generatie voorkomen.

Aangezien dissertaties, waaraan geen empirisch onderzoek ten grondslag ligt uiteraard goedkoper en kleiner zullen zijn, en doorgaans minder tijd van voorbereiding zullen vergen, houdt deze verschuiving van empirische naar theoretische proefschriften tevens een amendement in op onze conclusies betreffende het geringe verschil tussen oude en jonge garde in de kenmerken van de promotievoorbereiding. Het is geenszins uitgesloten, dat — wanneer men de onderscheiden typen proefschriften *apart* beziet — er wel aanwijzingen zijn, dat thans zwaardere eisen aan de proefschriften gesteld worden dan vroeger. Helaas liet het kleine aantal dissertaties niet toe deze afzonderlijke bewerkingen zinvol uit te voeren.

5. DE GEPROMOVEERDEN: WETENSCHAPPELIJKE CARRIERE?

Wanneer de student met goed gevolg zijn doctoraalexamen heeft afgelegd, wordt hem medegedeeld, dat hij wordt toegelaten tot de promotie. Hiermede houdt de universiteit nog enigermate de fictie in stand, dat de 'normale' studieloopbaan pas met de promotie zou eindigen. Reeds de wettelijke erkenning van de titel doctorandus evenwel betekent, dat men hoe langer hoe meer niet de promotie, maar het doctoraalexamen gaat beschouwen als de afsluiting van de academische vorming.

Wanneer de afgestudeerde promoveert — zoals gezegd doet ongeveer 1 op de 4 sociologen dit — betekent dit derhalve niet de laatste fase van een *studieloopbaan*, maar veeleer de eerste fase van een *maatschappelijke* loopbaan. De doctorstitel kan iemand zowel bij een wetenschappelijke als bij een niet-wetenschappelijke carrière (in overheidsdienst, bedrijfsleven, enz.) van pas komen. *Wij veronderstellen echter, dat voor de meeste Nederlandse sociologen de promotie een beslissende stap is in het kader van een wetenschappelijke loopbaan.* De algemene professionalisering van de Nederlandse sociologiebeoefening hangt nauw samen met een sterke groei van het aantal posten als staflid, lector of hoogleraar bij het hoger onderwijs en van het (in Nederland nog steeds vrij geringe) aantal functies bij het wetenschappelijk speurwerk

buiten de universiteit. Voor die posities, die qua maatschappelijk aanzien, materieel gewin en macht in deze professionele sector het meeste te bieden hebben is de doctorstitel in verreweg de meeste gevallen een *conditio sine qua non*.

Wanneer dan veranderingen in de maatschappelijk structuur op veel ruimer schaal dan vroeger zo'n wetenschappelijke loopbaan in de sociologie mogelijk maken, zal er uiteraard ook voor deze vraag op de arbeidsmarkt der sociologen een aanbod komen. De vraag is nu: wélke sociologen hebben de genegenheid en krijgen de gelegenheid om zo'n wetenschappelijke carrière te volgen?

Het is niet moeilijk een aantal hypothesen op te stellen omtrent het soort sociologen-doctorandi, dat embarkeert op het schip van een professionele carrière in het kader waarvan de promotie een uitermate beslissende stap is.

In de eerste plaats valt te veronderstellen, dat de sociologen met wetenschappelijke ambities zich qua *achtergrond* zullen onderscheiden van hun studiegenoten. Het componeren van een proefschrift vereist bepaalde intellectuele vaardigheden en studiezin. Op grond van de CBS-gegevens betreffende het verband tussen vooropleiding en studierendement bij het hoger onderwijs⁸ mag men verwachten, dat Gymnasiasten meer dan HBS-ers en abiturienten met een B-diploma meer dan hun studiegenoten met een A-diploma over de voor een promotie benodigde aanleg en instelling zullen beschikken.

Bovenvermelde CBS-analyses geven geen systematisch verband te zien tussen sociaal milieu en studierendement.⁹ Niettemin formuleerden wij de hypothese, dat er een negatief verband zou bestaan tussen sociaal milieu en promoveerfrequentie. Immers, de socioloog afkomstig uit een lager milieu zal zich — *ceteris paribus* — meer dan zijn vakgenoot uit een relatief hoger milieu aangetrokken kunnen voelen tot een professionele carrière, omdat hij wellicht minder kans heeft dan die 'hogere' studiegenoot in een niet-wetenschappelijke loopbaan de top te bereiken. Voor een toppositie in bedrijfsleven, ambtelijke instellingen e.d. zijn naast intellectuele, ook de nodige sociale vaardigheden ('representatief' optreden, 'managers-kwaliteiten' enz.) vereist, terwijl familie- en kennissenrelaties hierbij vaak ook een rol spelen. Hoe lager het milieu van herkomst, hoe kleiner de kans dat de socioloog in kwestie van huis uit dergelijke sociale vaardigheden en connecties mee krijgt, of wellicht *denkt* meegekregen te hebben. Ergo zou een socioloog uit een relatief lager milieu — wanneer hij twijfelt over de voor hem verkieslijkste loopbaan — vaker dan zijn mede-socioloog uit een relatief hoger milieu kunnen besluiten tot een wetenschappelijke carrière, zulks op basis

⁸ Centraal Bureau voor de Statistiek, *Statistiek van het hoger onderwijs. Studierendement van de kandidaatsstudie van enige na-oorlogse studentengeneraties*. 1958. Staat 9, blz. 17..

⁹ CBS, op. cit., staat 9, blz. 17.

van een (soms onbewust) wikken en wegen van zijn kansen om een bepaalde sociale stijging te effectueren via een wetenschappelijke carrière en een carrière in de industrie, het ambtelijk leven, de politiek e.d.

Dan is verder om begrijpelijke redenen de hypothese gewettigd, dat jongelui van wie de vader bij het onderwijs werkt of werkte zich meer dan anderen via een promotie zullen gaan toeleggen op een wetenschappelijke loopbaan.

In de tweede plaats zullen er verschillen zijn op te merken in de *actuele situatie* van de wel- en niet-gepromoveerde sociologen. Men kan bijvoorbeeld vermoeden, dat een werkkring bij het hoger onderwijs betere kansen biedt om een proefschrift voor te bereiden dan een baan bij overheid, bedrijfsleven of in particuliere dienst. Ook al uit hoofde van hun voorkeur voor wetenschappelijk werk en met het oog op hun wetenschappelijke ambities zullen promovendi gemiddeld vaker emplooi zoeken bij universiteiten en hogescholen dan hun collegae, die niet van plan zijn te promoveren.

Klopt de hypothese, dat in Nederland een promotie in de sociologie — maatschappelijk gezien — vooral betekenis heeft als stap op de ladder van een professionele carrière, dan valt ook te verwachten, dat de gepromoveerden veel vaker dan de niet-gepromoveerden werkzaam zullen zijn bij het hoger onderwijs en zich meer zullen bezighouden met onderwijs en onderzoek (en minder met advies en beleid).

In tegenstelling tot de bon-ton-verhalen over de 'onderbetaling' van het wetenschappelijk werk in Nederland meenden wij, o.a. op grond van het optrekken der salarissen bij het hoger onderwijs gedurende de laatste jaren, te moeten aannemen dat de doctores gemiddeld meer zullen verdienen dan hun collegae-doctorandi.

In de derde plaats is het alleszins waarschijnlijk dat de sociologen die op een wetenschappelijke carrière zijn ingesteld, ook meer *professionele activiteiten* aan de dag zullen leggen dan hun confraters, die een ander loopbaanperspectief hebben. Daarom zullen de gepromoveerden meer de kenmerken van de wat Gouldner noemt 'cosmopolitans' en de niet-gepromoveerden meer de karakteristieken van de 'locals' vertonen in hun professionele participatie.¹⁰

Het ligt daarom in de lijn van de verwachtingen dat de doctores in vergelijking met de doctorandi een grotere publicatie- en leesijver op hun vakgebied ten toon spreiden, meer lid zijn van professionele verenigingen zoals de *Nederlandse Sociologische Vereniging*, het *Verbond van Sociaal Wetenschappelijke Onderzoekers e.d.*, en tenslotte meer ge-

¹⁰ A. W. Gouldner, 'Cosmopolitans and locals: toward an analysis of latent social roles', *Administrative Science Quarterly*, Vol. 2, nrs. 3 en 4, 1957-'58. Voor recente kritiek op en onderzoek over dit onderscheid zie: B. G. Glaser, 'The local-cosmopolitan scientist' (*The American Journal of Sociology*, Vol. LXIX, nr. 3, 1963). In dit artikel wordt tevens verwezen naar andere literatuur over dit thema.

abonneerd zullen zijn op vakbladen zoals de *Sociologische Gids*.¹¹ Ten einde bovenstaande hypothesen te toetsen hebben wij de door ons bestudeerde categorie gepromoveerden in de sociologie vergeleken met de als vergelijkingspartner opgegeven niet-gepromoveerde sociologen. In een aantal gevallen echter werden niet alle gepromoveerden, maar slechts diegenen, wiens vergelijkingspartner in de gebruikte steekproef der doctorandi aanwezig was, benut voor vergelijkingsdoeleinden. De gepromoveerden, die geen vergelijkingspartner opgaven of wier opgegeven vergelijkingspartner het formulier niet opstuurde, bleken nl. in bepaalde opzichten af te wijken van de doctores, die een vergelijkingspartner noemden, welke inderdaad deelnam aan de enquête. De doctores-met-vergelijkingspartner zijn jonger, later afgestudeerd en vaker werkzaam bij het hoger onderwijs dan de doctores-zonder-vergelijkingspartner. De opgesomde verschillen zijn alle statistisch significant.

Achteraf bezien is dit ook wel verklaarbaar. Naarmate het afstuderen langer geleden is, wordt de kans kleiner, dat men zich niet-gepromoveerde studievrienden nog herinnert, die aan de gestipuleerde eisen voldoen. Bovendien verlieze men niet uit het oog, dat juist onder de oudere gepromoveerden meer dan onder de jongeren academici voorkomen, die geen specifiek sociologische opleiding ontvingen, maar vanuit de sociale geografie, de economie, de theologie en andere disciplines tot de sociologie kwamen. Voor hen was het onmogelijk om conform de vraag een socioloog, die in dezelfde tijd aan dezelfde faculteit en universiteit studeerde, als vergelijkingspartner op te geven. Tenslotte kan ook nog een rol gespeeld hebben, dat juist de aan het hoger onderwijs verbonden doctores meer dan anderen uit hoofde van hun werkkring contact gehouden hebben met een aantal studievrienden. Vaak zullen bijvoorbeeld in ieder geval wel enige niet-gepromoveerde studiegenoten van de gepromoveerden bij het hoger onderwijs als staflid op één der sociologische instituten werkzaam zijn.

Wanneer op het punt in kwestie een statistisch significant verschil tussen de doctores-met-vergelijkingspartner en de doctores-zonder-vergelijkingspartner naar voren kwam, hebben wij het verschil tussen de doctores-met-vergelijkingspartner (en niet *alle* gepromoveerden) en hun vergelijkingspartners getoetst. In de overige gevallen, wanneer dus de doctores op het punt in kwestie betrekkelijk homogeen bleken te zijn, werden de verschillen tussen de totale categorie gepromoveerden en de doctorandi-vergelijkingspartners getoetst.¹²

¹¹ In de vragenlijst werd niet geïnformeerd naar het geabonneerd zijn op vakbladen. Omdat wij in het begeleidend schrijven bij de enquête aan alle niet op de Sociologische Gids geabonneerden aanboden hen een overdrukje van dit artikel te zenden, hadden wij door de binnen gekomen aanvragen om zo'n overdrukje een indicatie bij de hand van het geabonneerd zijn op de Sociologische Gids. Aannemende, dat het invullen en opsturen van het betreffende formuliertje weinig of geen moeite kost, en dat de meeste deelnemers aan de enquête toch wel graag iets van de uitslag zullen willen weten, is het vermoeden gewettigd, dat het niet insturen van zo'n aanvraag om een overdrukje een redelijke indicatie is van het geabonneerd zijn op (of geregeld lezen van?) de Sociologische Gids.

¹² In de overige gevallen werden dus alle 66 doctores vergeleken met de 34 doctorandi. Over de juistheid van deze procedure valt te twisten. Er tegen pleit,

Tabel 3. Verschillen tussen gepromoveerden en niet gepromoveerden naar achtergrond, actuele situatie en wetenschappelijke activiteit
Voor de gebruikte symbolen zie tabel 2.

	doctorandi (n = 34)	doctores (n = 66)	toets en resultaat	
A. Achtergrond				
1. vooropleiding				
% met HBS ipv. Gymn.	76	57	F 1	+
% met A of Alpha ipv. B of Beta	47	54	F 1	—
2. beroep vader				
% hoge milieu	41	28		
% middelbaar milieu	56	62		
% lager milieu	3	10		
	100	100	Y 1	+
% waarvan vader werk- zaam bij het onder- wijs	15	15	F 1	—
B. Actuele situatie				
1. werkgever				
% verbonden aan uni- versiteit of hogeschool als hoogleraar of lector	0	36	F 1	+
% verbonden aan uni- versiteit of hogeschool, niet als hoogleraar of lector	29	23	F 1	—
% werkzaam bij over- heid (excl. hoger onder- wijs)	41	27	F 1	—
% werkzaam in parti- culiere dienst of in be- drijfsleven	35	24	F 1	—
door dubbele functies is de som van de persen- tages hoger dan 100:	105	110	(zie ook bijlage C.)	

dat door vergelijking van *alle* doctores met de doctorandi de kans toeneemt, dat het verschil in kwestie voortvloeit uit de werking van ongecontroleerde variabelen. Ervoor pleit, dat men door vergelijking van de totale categorie doctores met de doctorandi de zgn. kans op een fout van de tweede soort verkleint.

Opgemerkt dient nog te worden, dat de onderzoekopzet in het onderhavige geval in ieder geval toch reeds de nodige beperkingen meebrengt om op grond daarvan tot de conclusie te komen welke factoren bevorderend of vertragend werken op het promoveren. In de terminologie van Greenwood is dit (voor zover het de achtergrondvariabelen betreft) een *ex post facto* experiment van het type 'effect-to-cause' en dus minder valide dan een 'cause-to-effect *ex post facto* experiment'. Zie over deze problematiek: E. Greenwood, *Experimental sociology. A study in method*, 1945. Hfdst. IX.

In dit licht bezien verschaffen de toetsingsresultaten toch slechts een aanwijzing in welke richting men de vermeende oorzaken en correlaten van het promoveren moet zoeken en wordt de preciese toetsingsprocedure minder belangrijk.

2. inkomen % met inkomen hoger dan f 18.000,—	38	67	F 1	+
<i>C. Wetenschappelijk activiteiten</i>				
1. gemiddeld aantal gepubliceerde boeken, rapporten e.d.	0,3	1,4	Y 1	+
2. gemiddeld aantal gepubliceerde artikelen	2,9	5,7	Y 1	+
3. leesijver: gemiddelde leesscore voor de 71 proefschriften	2,5	2,8	Y 1	+
4. % dat volgens VSWO-jaarboekje geen lid is van 1 of meer van 5 professionele verenigingen	29	14	F 1	+
5. % dat niet geabonneerd is op de Sociologische Gids	35	35	F 1	—

De gevolgde werkwijze houdt vanzelfsprekend in, dat men een statistisch significante toetsingsuitslag ter zake van èèn der bovengenoemde hypothesen slechts als een ondersteuning en geenszins als een definitieve verificatie van de veronderstelling in kwestie mag aanmerken.

Over het algemeen blijken de toetsingsresultaten van de waargenomen verschillen tussen gepromoveerden en niet-gepromoveerden redelijk overeen te komen met onze hypothesen omtrent achtergrond, actuele situatie en professionele activiteiten der sociologen.

Onder de gepromoveerden komen meer gymnasiasten voor dan onder de niet-gepromoveerden. De doctores zijn gemiddeld van lagere sociale 'komaf' dan de vergelijkingspartners. Voorts zijn de sociologen, die de doctorsgraad behaalden, veel vaker dan de door ons bestudeerde doctorandi werkzaam bij het hoger onderwijs. Dit komt vooral doordat meer dan èèn derde van alle door ons gelokaliseerde sociologen, die na de oorlog promoveerden, thans hoogleraar of lector is. Een dergelijk hoog percentage betrekkelijk jonge doctores, die reeds een hoogleraars- of lectorsambt vervullen, zal vermoedelijk in vrijwel geen enkele andere academische discipline voorkomen. Iets dergelijks is alleen te verwachten in die vakgebieden waarin men vóór de oorlog in Nederland vrijwel niet kon studeren, en die na de oorlog aan onze universiteiten en hogescholen een stormachtige groei doormaakten. De combinatie van deze twee omstandigheden leidt ertoe, dat men in zo'n geval in sterke mate op de jongere generaties gepromoveerden is aangewezen als recruiteringsveld voor het korps hoogleraren en lectoren.

Voorts betekent het promoveren in de sociologie — althans op den duur — allermint een materieel offer op het altaar van de wetenschap. Precies 2 op de 3 doctores heeft een jaarinkomen van meer dan

f 18.000,— terwijl slechts iets meer dan 1 op de 3 doctorandi zich mag verheugen in een dergelijke beloning.

Gegeven het reeds overtuigend gebleken academisch-professioneel carrière-patroon der gepromoveerden, is het niet verwonderlijk, dat in wetenschappelijke bedrijvigheid de doctores hun niet-gepromoveerde collegae de loef afsteken. Zij publiceren meer boeken en tijdschrift-artikelen op het terrein der sociale wetenschappen, zij lezen meer sociologische dissertaties (zie ook bijlage C₂) en zijn vaker lid van professionele verenigingen dan hun vergelijkingspartners, die het zonder de doctorstitel moeten stellen.

Er is echter tussen de beide vergeleken categorieën sociologen geen verschil te ontwaren in het geabonneerd zijn op de Sociologische Gids!

Beduidt dit, dat ons geliefde periodiek niet als een typisch vakwetenschappelijk blad mag worden aangemerkt? Wij haasten ons om een zo gruwelijke — en zeker in dit jubileumnummer misplaatste — interpretatie te flankeren met een wat prettiger aandoende oplossing voor dit raadsel: wellicht heeft een deel der doctores geen behoefte aan een abonnement op de Gids, omdat zij reeds op hun universitair instituut kennis nemen van de inhoud van dit blad.

Mocht deze laatste verklaring juist zijn — en hier stappen wij over van de rol van koel onderzoeker in die van geëmotioneerd redacteur van de Gids — dan zijn wij van mening, dat hier van een ernstige misstand sprake is! Vooral gezien hun hoge inkomen en hun professionele aspiraties en voorts overwegende, dat een blad als de Sociologische Gids slechts als *persoonlijk eigendom thuis* die zuurdesemfunctie voor de sociologie-beoefening krijgt, die het in potentie heeft, dienen alle doctores *zelf* geabonneerd te zijn op de Gids. Het wordt tijd, dat men bij hoogleraarsbenoemingen hierop gaat letten!

6. DE PROEFSCHRIFTEN: STEINMETZIAANS, PARSONIAANS OF MERTONIAANS?

In hoeverre is er in de na-oorlogse Nederlandse sociologenwereld sprake van 'modaliteiten', van enigmatische duidelijk herkenbare zienswijzen over doelstelling en werkwijze van de sociologie als wetenschap? Zo dergelijke richtingen zijn te ontdekken, dan is het de moeite waard na te gaan hoe de getalsverhoudingen liggen en welke dynamiek er te bespeuren valt in deze 'richtingenstrijd'.

Wij besloten in eerste instantie de proefschriften naar drie gezichtspunten in te delen:

- a. De mate waarin de studie berust op systematische verwerking en analyse van door waarneming, ondervraging of bronnenstudie verkregen gegevens omtrent de maatschappelijke werkelijkheid. Dit is het *empirisch gehalte* van de studie. Bij het vaststellen van het empirisch gehalte is rekening gehouden met de mogelijkheid van systematisch empirisch onderzoek. In een aantal gevallen is het nl. niet goed mogelijk onderzoek te verrichten met gebruikmaking van rigoureuze methoden en technieken (v.b. Gadourek, *The political Control of Czechoslovakia* en Prakke, *Deining in Drenthe*).

- b. De mate waarin een sociologisch-theoretische probleemstelling dient tot uitgangspunt van de studie. Voor zover het empirische studies betreft, verstaan wij onder 'een sociologisch-theoretische probleemstelling als uitgangspunt voor de studie': de mate waarin het onderzoek is afgesteld op het toetsen van theoretische geformuleerde veronderstellingen en de mate waarin de onderzoeksuitkomsten worden benut voor theoretische conclusies. Dit is de *theoretische relevantie* van de studie.
- c. De mate waarin de probleemstelling van de studie aansluit bij een bepaald maatschappelijk urgent vraagstuk. Dit is de *maatschappelijke relevantie* van de studie.

Terzake van 58 van de 71 proefschriften (ca. 80%) kwamen de auteurs onafhankelijk van elkaar tot eenzelfde oordeel over empirisch gehalte en theoretische relevantie van de studie¹³. Er was minder overeenstemming inzake de maatschappelijke relevantie van de studies. In de daarop volgende discussies kwamen wij tot de slotsom dat een zinvolle codering van de proefschriften volgens de maatstaf 'maatschappelijke relevantie' weinig kans van slagen heeft om de volgende twee redenen. Ten eerste hangt het antwoord op de vraag welke vraagstukken maatschappelijk urgent zijn uiteraard nauw samen met de persoonlijke waarde-oriëntering van de beoordelaar. Alleen uitvoerige explicitering daarvan zou tot een controleerbare operationalisering van de term 'maatschappelijk urgent' kunnen leiden. Een poging daartoe is o.i. — althans voor de doeleinden van deze analyse — niet de moeite waard, want langs deze weg komt men tot een zo subjectieve definitie van het begrip 'maatschappelijke relevantie', dat de zinrijkheid daarvan voor een wetenschappelijk onderzoek te beperkt is.

Ten tweede is het oordeel over welke maatschappelijke vraagstukken 'urgent' zijn, sterk variabel, al naar gelang men van verschillende empirisch niet-geverifieerde, maar principieel wel verifieerbare premissen omtrent samenhangen in de sociale realiteit uitgaat. Dit is zeker een niet minder belangrijk obstakel om te komen tot een betrouwbare karakteristiek van de na-oorlogse proefschriftenproductie in termen van de maatschappelijke relevantie ervan.

Ter illustratie een concreet voorbeeld. Of men Dellepoorts *Priesterroepingen* maatschappelijk relevant vindt, hangt natuurlijk nauw samen met de levensbeschouwelijke idealen en principes van de beoordelaar. Daarnaast echter, zo kan men redeneren, is het antwoord op de vraag of Dellepoorts onderzoek maatschappelijk relevant geacht moet worden mede afhankelijk van bepaalde premissen omtrent de maatschappij, waarin die priesterroepingen plaatsvinden, de plaats van de Rooms-Katholieke Kerk in die samenleving, de structuur en functies van de priesteropleiding, enz. Wanneer bijv. door inschakeling van leken

¹³ De onafhankelijkheid van oordeel van de beide auteurs is overigens een betrekkelijke zaak, daar ondergetekenden reeds enige jaren samenwerken en over het geheel genomen terzake van de sociologie en het sociaal onderzoek in grote lijnen dezelfde opvattingen koesteren!

allerlei werkzaamheden van de geestelijkheid evengoed of beter gedaan kunnen worden, is het wellicht zinvoller eerst te onderzoeken voor welk soort 'geestelijke, functies leken 'inschakelbaar' zijn en hoe zij in dergelijke functies vol-doen. Gaat men uit van de premisse dat voor een belangrijk aantal tot dusverre door de geestelijkheid verrichtte functies leken te vinden zijn en dat daardoor de functieervulling niet achteruit gaat, dan is Dellepoorts studie minder 'maatschappelijk relevant' dan wanneer men terzake van deze premisse sterke twijfels koestert.

Wij besloten derhalve de proefschriften uitsluitend te coderen volgens hun empirisch gehalte en theoretische relevantie. Door een scheidslijn te trekken tussen wel en niet-empirisch en tussen wel- en niet-theoretisch komt men tot vier typen. Aangezien de categorie niet-empirisch-niet-theoretisch niet bleek voor te komen (blijkbaar worden er toch wetenschappelijke eisen gesteld aan sociologische proefschriften!), hielden wij drie soorten proefschriften over (zie ook bijlage B):

- *empirisch-theoretische*, of — populair gezegd — proefschriften van een 'Mertoniaans' geestesmerk;
- *empirisch-descriptieve*, of wel 'Steinmetzianse' proefschriften;
- *niet-empirisch-theoretische*, of wel proefschriften van een (laten wij de auteurs de 'benefit of the doubt' geven!) 'Parsoniaanse' signatuur.

In een aantal grensgevallen moesten wij knopen doorhakken, omdat er geen duidelijk te operationaliseren markeringspunt is tussen wel- en niet-empirisch en tussen wel- en niet-theoretisch. Hierdoor is er uiteraard nogal wat verschil van mening mogelijk over de toewijzing van een bepaald proefschrift aan een bepaalde categorie.¹⁴ Helaas moesten wij echter om redenen van tijd afzien van een procedure, waarbij de indeling van proefschriften geschiedt door een steekproef van 'belezen' professiegenoten volgens duidelijke, onderling overeengekomen code-richtlijnen. Het zou natuurlijk de moeite waard zijn ons onderzoek met deze aanvulling eens te repliceren.

In termen van onze code nu blijkt 32% (23) van alle bestudeerde proefschriften empirisch-descriptief te zijn, 38% (27) theoretisch-empirisch en 30% (21) niet-empirisch-theoretisch. De eerste vraag, die wij ons stelden, is of er aanwijzingen zijn dat het soort proefschrift indicatief is voor een bepaalde wetenschappelijke instelling en visie van de auteur, op grond waarvan men kan vermoeden dat er in de huidige sociologie sprake is van duidelijk te onderscheiden stromingen.

Zou het genre proefschrift, dat de socioloog aanbiedt ter verkrijging van de doctorstitel, een min of meer toevallig product zijn van voor hem beschikbare tijd, financiële hulpbronnen, voorkeur van zijn promotor e.d., dan zou men geen verschillen verwachten tussen Mertonianen, Parsonianen en Steinmetzianen in hun *professionele activiteiten*. Zou daarentegen de wetenschapsoriëntatie van de socioloog doorslag-

¹⁴ In bijlage B is een lijst opgenomen, waaruit de lezer kan opmaken welke proefschriften door ons ingedeeld zijn in de onderscheiden categorieën.

Tabel 4. Verschillen tussen de gepromoveerden van de 3 genres proefschriften naar achtergrond, actuele situatie, het promoveren en de wetenschappelijke activiteiten

Voor de betekenis van de symbolen zie tabel 2. In deze tabel betekent: ET empirisch-theoretisch ('Mertoniaans'), ED empirisch-descriptief ('Steinmetziaans') en NT niet-empirisch-theoretisch ('Parsoniaans').

	ET n=24	ED n=22	NT n=20	Dr. n=66	toets en resultaat	
A. Achtergrond						
1. leeftijd: % geboren in 1925 of later	37	37	70	47	Y	±
2. jaar van afstuderen: % tot en met juli 1951 (zie paragraaf 4)	62	72	26	47	Y	+
3. vooropleiding						
% HBS A	39	23	15	26		
% HBS B	26	32	35	31		
% Gymnasium A	13	27	45	28		
% Gymnasium B	22	18	5	15		
	100	100	100	100	F	±
					significant is slechts dat NT meer Gym alpha	
4. beroep vader						
% hoger milieu	35	36	10	28		
% middelbaar milieu	48	64	75	62		
% lager milieu	17	0	15	10		
	100	100	100	100	Y	±
B. Actuele situatie						
1. werkgever						
% verbonden aan universiteit of hogeschool als hoogleraar of lector	35	27	50	36	F	±
% verbonden aan het hoger onderwijs, niet als hoogleraar of lector	22	18	30	23	F	—
totaal % verbonden aan hoger onderwijs	57	45	80	59	F	+
2. inkomen						
% met hoger inkomen dan f 18.000,—	71	68	60	67	G	—
C. Het promoveren						
1. gemiddeld aantal jaren tussen het afstuderen en promoveren	7,0	7,9	7,1	7,3	Y	—
2. gemiddeld aantal jaren tussen het begin van de studie voor de promotie en het promoveren	5,8	4,8	4,3	5,0	Y	±

	ET n=24	ED n=22	NT n=20	Dr. n=66	toets en resultaat	
3. gemiddeld aantal jaren tussen de aanvang van het schrijven aan de dissertatie en het promoveren	3,4	2,4	2,0	2,6	Y	+
4. 'In de tijd van de baas?'						
% geheel of grotendeels	32	27	20	27		
% gedeeltelijk	32	18	60	36		
% niet	36	55	20	37		
	100	100	100	100	G	+
5. gemiddelde kosten	20.500,-	17.000,-	4.500,-	13.800,-	Y	+
6. % dat minder dan 40% van de kosten voor eigen rekening moet nemen	67	53	47	56	G	—
7. % cum laude	38	14	25	26	G	—
8. aantal pagina's	296	289	225	272	Y	+
<i>D. Wetenschappelijke activiteiten</i>						
1. gemiddeld aantal gepubliceerde boeken etc.	1,2	1,4	1,6	1,4	Y	—
2. gemiddeld aantal gepubliceerde artikelen	5,0	6,0	6,3	5,7	Y	—
3. leesijver; gemiddelde score voor het lezen van de 71 dissertaties	2,8	2,6	3,0	2,8	Y	±
4. leesvoorkeur						
% voorkeur ET	33	35	20	29		
% voorkeur ED	29	40	15	28		
% voorkeur NT	21	15	60	31		
% combinaties	17	10	5	12		
(zie bijlage C 3)	100	100	100	100	F + ET en ED samen meer voorkeur voor ET en ED samen, NT voor NT	
5. % dat volgens VSWO-jaarboekje geen lid is van 1 of meer van 5 professionele verenigingen	21	18	0	14	F + NT vs ET en ED	
6. % dat niet geabonneerd is op de Sociologische Gids	38	45	20	35	G	—

gevend zijn voor empirisch gehalte en theoretische relevantie van zijn geesteskind, dan zou men bijv. verwachten dat de auteurs vooral sociologische proefschriften van het eigen genre lezen. Verder valt te veronderstellen dat auteurs van een theoretisch gericht proefschrift meer

dan hun collegae, die een overwegend descriptief proefschrift afleveren, bepaalde kenmerken van de professionaliseringstrend vertonen en dus meer boeken en artikelen op vakgebied schrijven, meer proefschriften lezen, meer lid van professionele verenigingen zijn en vaker geabonneerd zijn op de Sociologische Gids.

Inderdaad wijzen sommige gegevens duidelijk in de veronderstelde richting. De exponenten van een bepaald genre lezen inderdaad meer dan hun collegae sociologische dissertaties van de eigen 'modaliteit'.¹⁵ Opvallend is dat zo te zien de 'Parsonianen' het meest en de 'Mertonianen' het minst eenzijdige leesdieet hebben.

Wat betreft publicatie-ijver doen de vertegenwoordigers van de drie soorten proefschriften niet veel onder voor elkaar. In leesijver is er echter een statistisch significante tendentie te onderkennen in de voor- spelde richting: Steinmetzianen lezen het minst, Parsonianen het meest en Mertonianen nemen in dezen een tussenpositie in.

Tenslotte is er in lidmaatschap van professionele verenigingen wel en in het geabonneerd zijn op de Gids geen verschil te ontwaren, dat voldoet aan de statistische betrouwbaarheidseisen.

Afgaande op de in tabel 4 getoonde percentages krijgt men de indruk, dat over het algemeen de Parsonianen het meest trekken van professionalisering vertonen, terwijl het verschil tussen hen en de empirici groter is dan de verschillen tussen Steinmetzianen en Mertonianen onderling. Verschillen tussen onze drie typen socioloog, ingedeeld naar genre proefschrift, in *actuele situatie* kunnen zowel oorzaak als gevolg zijn van het soort studie, waarop de persoon in kwestie promoveert. Zo kan men de bevinding, dat het kenmerk 'al of niet werkzaam bij het hoger onderwijs' differentieert tussen de drie richtingen, interpreteren op twee wijzen, die elkaar overigens geenszins behoeven uit te sluiten. In de eerste plaats kan iemand op grond van een puur theoretisch proefschrift, meer dan de auteur van een ander soort proefschrift, kans maken om hoogleraar, lector of stafid aan een universitair instituut te worden. In de tweede plaats kunnen sociologen, werkzaam in het universitaire milieu, meer dan anderen in hun dissertaties overhellen tot 'Parsonianisme'. Het laatste lijkt ons overigens de meer aannemelijke interpretatie. Daarbij blijft nog een open vraag of speciaal 'Parsonianen' gezinde sociologen een functie als stafid bij het hoger onderwijs (en dus een wetenschappelijke carrière) ambiëren, of dat zij noodgedwongen (gebrek aan tijd en geld voor onderzoek bijv.!) afzien van empirisch spuurwerk.

Gegeven de reeds besproken verschillen in professionele activiteiten — met name in leesvoorkeur — lijkt het ons het meest waarschijnlijk dat juist die sociologen, die een overwegend theoretische en a-empirische belangstelling hebben, zich aangetrokken voelen tot een wetenscapp-

¹⁵ In bijlage C vindt men een beschrijving van de wijze, waarop de index van leesvoorkeur werd geconstrueerd.

lijke carrière. Bovendien is in onze samenleving voor zulke 'Parsoniaans-gezinden' een andere loopbaan als socioloog vrijwel uitgesloten. Wij zijn overigens bij deze interpretatie reeds uitgegaan van het wederom geconstateerde feit, dat juist de schrijvers van puur-theoretische dissertaties zich onderscheiden van de auteurs van descriptief- en theoretisch-empirische proefschriften, terwijl de onderlinge verschillen tussen de laatstgenoemde twee categorieën kleiner zijn.

Een zelfde beeld krijgt men wanneer men de *achtergrond* der gepromoveerden in verband brengt met het genre proefschrift, dat door hen aan de markt wordt gebracht. Juist de Parsonianen zijn jonger (en dus ook) later afgestudeerd en tevens vaker in het bezit van een Gymnasium-A-diploma dan Mertonianen en Steinmetzianen, die elkaar in deze opzichten niet zoveel schijnen te ontlopen.

Tenslotte is er nog een (bij α is 0,10) statistisch significant verschil tussen de producenten der drie soorten proefschriften, qua sociaal milieu. Men krijgt de indruk dat ook in dit opzicht de 'Parsonianen' afwijken van de andere sociologen en wel door een gemiddeld minder hoog milieu.

Ook deze verschillen in achtergrond (naast de verschillen in professionele activiteiten, die hierboven aan de orde waren) nemen het vermoeden niet weg dat de door ons onderscheiden genres proefschriften voor een belangrijk deel berusten op een bepaalde wetenschapsvisie en niet in de eerste plaats op omstandigheden van materiële of sociale aard. Kortom, het verschil tussen Parsoniaanse, Mertoniaanse en Steinmetziaanse proefschriften dient vermoedelijk minstens evenzeer op basis van *genegenheid* der auteurs als op basis van *gelegenheid* verklaard te worden.

Onze hypothetische conclusie luidt, dat vooral sociologen met een literair-filosofische inslag (Gymnasium-A) een typisch professionele instelling hebben en in verband daarmee een wetenschappelijke carrière via een functie bij het hoger onderwijs ambiëren. De omstandigheid, dat zij wellicht in meerdere mate dan andere gepromoveerden uit middelbare en lagere sociale milieus afkomstig zijn, past geheel in dit beeld. Wij veronderstelden immers dat er een negatieve correlatie zou bestaan tussen sociale herkomst en voorkeur voor zo'n wetenschappelijke carrière. Deze hypothese werd, zoals reeds vermeld, ondersteund door het resultaat dat gepromoveerden gemiddeld van minder hoge sociale herkomst zijn dan niet-gepromoveerden. Als nu onder de gepromoveerden speciaal de 'Parsonianen' zich aangetrokken voelen tot een academische loopbaan, dan volgt hieruit dat er ook een negatief verband zal zijn tussen de kans op het schrijven van een puur-theoretisch proefschrift en sociaal milieu.

Dan iets over de kenmerken van het *promoveren*.

Gezien het karakter van de onderscheiden genres proefschriften zal het geen verwondering wekken dat er in gemiddelde kosten en omvang van het proefschrift en in gemiddeld aantal jaren verlopen tussen het begin

van de studie voor de dissertatie en de promotie zelf, de nodige verschillen zijn op te merken. Het ligt voor de hand dat Parsoniaanse proefschriften minder duur en dik zullen zijn en ook minder tijd van voorbereiding zullen vergen dan andere dissertaties.

Voorts blijkt er ook nog verschil te zijn in de mate waarin dissertaties 'in de tijd van de baas' zijn geschreven. Zo te zien produceren de Steinmetzianen het meest proefschriften in hun eigen tijd, terwijl het (althans gedeeltelijk) ambtshalve werken aan proefschriften het meest bij de Parsonianen voorkomt, hetgeen ook niet erg verbazingwekkend is, gezien de universitaire werkkring van velen van hen.

Tenslotte rest ons de vraag welke ontwikkelingslijn er val te bespeuren ten aanzien van het domineren van deze of gene stroming(en) in de sociologie.

Reeds kwam naar voren dat onder de afgestudeerde doctores van de 'oudere' generatie (afgestudeerd vóór september 1951) veel minder puur-theoretische proefschriften aangetroffen worden dan onder hun jongere collegae. Slechts 16% der dissertaties van de voor september 1951 afgestudeerden is volgens onze classificatie 'Parsoniaans', terwijl het betreffende percentage voor de generatie sociologen, die tussen september 1951 en september 1957 het doctoraal-examen aflegden, liefst 51 is! Zowel het percentage theoretisch-empirisch als ook het percentage descriptief-empirische proefschriften vertoont, gezien over deze twee periodes, een daling.

Er zijn dus enige redenen om aan te nemen dat de toenemende professionalisering van de sociologie-beoefening ten onzent vooral de opkomst bevordert van 'Parsoniaanse' wetenschapsactiviteiten. Terugrijpend op de resultaten in paragraaf 4 moeten wij constateren, dat het verschil tussen de daar onderscheiden 'oudere' en 'jongere' generatie niet zozeer gelegen is in de formele en objectieve kenmerken van hun maatschappelijke herkomst en actuele situatie, maar veel meer in het genre proefschrift dat zij verdedigd hebben. Wel heeft de trend naar professionalisering de mogelijkheden geopend voor het schrijven en publiceren van 'Parsoniaanse' dissertaties.

7. CONCLUSIES

In enige geruchtmakende uitlatingen heeft Pen zijn misnoegen te kennen gegeven over de huidige gang van zaken in de Nederlandse sociologie.¹⁶ Men krijgt de indruk dat deze criticus de fiolen van zijn toorn eigenlijk niet uitstort over de sociologie in het algemeen, maar over een bepaald soort sociologiebeoefening, o.a. over wat wij het 'Parsoniaanse'

¹⁶ J. Pen, *Harmonie en conflict*, 1962, blz. 11, voetnoot 1, en van dezelfde auteur: 'Kritische visie op modieuze stromingen in de sociologie' (*Het Parool*, 21-1-'64).

type hebben genoemd.¹⁷ Veel sociologen zijn hierom geneigd de met zoveel verve en felheid naar voren gebrachte bezwaren à la Pen naast zich neer te leggen. Wie de uitkomsten van ons onderzoek beschouwt, komt echter tot de conclusie dat Pen niet in woede is ontbrand over een paar atypische sociologenwerken, welke hij 'toevallig' in handen kreeg, maar dat hij ondermeer een stroming in de sociologie op de korrel neemt, welke in bepaalde opzichten inderdaad een op de voorgrond tredende richting in de moderne Nederlandse sociologiebeoefening genoemd mag worden.

Wij zagen immers dat puur-theoretische proefschriften onder de jongere generatie gepromoveerden meer voorkomen dan onder de oudere. Voorts werd duidelijk dat het schrijven van zo'n Paroniaans proefschrift een bepaalde professionele gezindheid, een wetenschapvisie vertolkt en beslist niet alleen maar een product is van een samenloop van materiële, sociale en persoonlijke omstandigheden. Enigszins overdreven uitgedrukt: een puur-theoretische bedrijvigheid wint veld en is thans een dominant genre sociologiebeoefening van de jongere generatie. De vraag rijst dan of dit een gezonde, constructieve tendentie is, of dat men met of zonder Pen deze ontwikkeling onrustbarend moet vinden. Alvoors hierop in te gaan is het echter nodig eerst nog een andere kwestie aan de orde te stellen.

Onze bevinding, dat in de analyse van de drie genres proefschriften zich het 'Parsoniaanse' genre als het 'afwijkende' deed kennen, kan een artefact zijn. Wanneer immers de afwezigheid van een markant onderscheid tussen de exponenten der beide empirische stromingen slechts berust op een onbetrouwbare of onjuiste codering, dan vervalt de grond voor het vermoeden dat 'Mertonianen' en 'Steinmetzianen' meer met elkaar gemeen hebben dan met de 'Parsonianen'.

Wij zijn echter geneigd het geringere verschil tussen de auteurs van descriptief- en theoretisch-empirische dissertaties aan een zekere onderlinge verwantschap tussen beide stromingen en niet aan methodische mankementen toe te schrijven.

Ten eerste was de overeenkomst tussen beide codeurs in het toewijzen der proefschriften aan beide categorieën dermate hoog, dat wij wel enig vertrouwen hebben in de betrouwbaarheid van deze codering. Wat de validiteit betreft, ook op dit punt kwamen enige geruststellende gegevens aan het licht. Zo wekken de cijfers de indruk, dat Steinmetzianen volgens de verwachtingen vaker in Amsterdam aan de Verenigde Faculteiten (sociografie) gestudeerd hebben, dat zij meer hun proefschrift in eigen tijd voltooid hebben en ook, dat zij meer dissertaties van het eigen genre lezen dan hun Mertoniaanse confraters.

¹⁷ In de passage uit *Harmonie en conflict* gaat het om een typisch 'Parsoniaans' proefschrift (de Moor's *De verklaring van het conflict*), terwijl Pen in het Parool (recensie van Wright Mills' *The sociological imagination*) naast de Parsonianen ook de empiristen, voorzover zij maatschappelijk en theoretisch onbenullig werk leveren, in zijn kritiek betreft.

Ten tweede, ook al zouden de grenzen tussen beide categorieën in kwestie vaag zijn op grond van de gevolgde codeerprocedure, dan nog is het geenszins uitgesloten dat dit gebrek aan betrouwbaarheid en/of validiteit van de codering voortvloeit uit het harde feit dat er inderdaad minder verschil is in de rol, welke de theorie speelt voor het opzetten en uitvoeren van het onderzoek, tussen 'Steinmetzianse' en 'Mertonianse' studies dan men wel denkt (of althans wij dachten).

Wij vermoeden, dat het empirisch karakter van de dissertatie-studie het dominante kenmerk is, dat een bepaald soort sociologen onderscheidt van hun meer theoretisch gerichte collegae. Wellicht is dan het meer of minder theoretische gehalte van het proefschrift meer een gevolg van 'toevallige' factoren (bijv. aard van het onderwerp, beschikbaarheid van relevante sociologische theorieën over het studieobject, beschikbare tijd om zich in de theorie te verdiepen, stimulansen van promotor en collegae) dan aan systematische factoren, zoals een bepaalde wetenschapswisie.

De fundamentele scheidslijn binnen de sociologische professie zou dan momenteel vooral gelegen zijn in de controverse over de noodzaak van een empirische onderbouw van de sociologische theorievorming. De 'scheiding der geesten' voltrekt zich waarschijnlijk dus niet zozeer naar aanleiding van de kwestie of het empirisch onderzoek al dan niet theoretisch gericht moet zijn. Vermoedelijk is men het over nut en noodzaak van de theorie voor het onderzoek wel eens, maar is er slechts verschil van mening (van betrekkelijk ondergeschikt belang) over de vraag, *in welke mate* ten aanzien van een bepaald onderwerp van onderzoek de theorie inderdaad aangewend kan en moet worden. Een aanwijzing in deze richting, dat de belangrijkste twistappel in de sociologie thans niet is de functie van de theorie voor het onderzoek, maar veeleer de functie van het onderzoek voor de theorie, ligt ook nog besloten in gegevens over de mate van overeenstemming tussen het genre proefschrift van de doctores en de leesvoorkeur van hun vergelijkingspartners.

Vergeleken werd de leesvoorkeur van elke gepromoveerde met die van zijn vergelijkingspartner. Op basis van het al eerder genoemde 'homophily'-principe zou men verwachten, dat voorzover de leesvoorkeur een voor de personen in kwestie relevante 'belangstellingsrichting' indiceert, er een zekere gelijkgezindheid zal zijn in leesvoorkeur tussen de doctores en de door hen genoemde (bevriende) doctorandi.

Welnu, de cijfers uit tabel 5 — hoewel slechts significant bij $\alpha = 0,10$ wekken de indruk dat met name de vergelijkingspartners der 'Parsonianen' naar verhouding ook een uitgesproken Parsoniaanse voorkeur voor proefschriften hebben. 'Mertonianen' en 'Steinmetzianen' geven als vergelijkingspartner ongeveer even vaak doctorandi op met een Mertoniaanse, als doctorandi met een Steinmetzianse, maar vrij zelden doctorandi met een Parsoniaanse voorkeur.

Men krijgt dus de indruk, dat de voorkeur voor empirisch gefundeerd

Tabel 5. Leesvoorkeur van de vergelijkingen der gepromoveerden naar genre proefschrift (n = 34)

	gepromoveerde vergelijkingspartner schreef proefschrift van het genre		
	ET of ED	NT	totaal
% voorkeur (der doctorandi): ET of ED	68	42	59
% voorkeur (der doctorandi): NT	32	58	41
	100	100	100

Tekentoets, tweezijdig $p = 0,10$. (Voor de bepaling van de leesvoorkeur zie ook bijlage C 3).

werk in sociologenkringen relatief vaker dan de waarde, die men hecht aan de theorie, een basis is voor informele vriendschapsrelaties. Er is dus niet alleen sprake van een 'ideologische', maar zelfs tot op zekere hoogte van een sociale scheidslijn tussen puur-theoretisch gerichte sociologen en hun collegae, die vooral de waarde van het empirisch onderzoek beklemtonen.

Is dit dysfunctioneel te achten? Wij menen van wel. Men zou zich voor kunnen stellen dat er een soort werkverdeling binnen de professie bestaat, waarbij een aantal sociologen zich in de theorie-puur verdiept, terwijl een aantal anderen zich occupeert met het empirisch onderzoek. Zolang deze theoretici zich nu maar voldoende — en dat wil volgens ons zeggen: in sterke mate! — op de hoogte stellen van de bevindingen van het empirisch onderzoek en door theoretische doordenking van de implicaties daarvan tot een theorie trachten te komen, welke zich beter dan andere theorieën leent voor een verklaring van de sociale werkelijkheid, dan zou zo'n werkverdeling van groot nut zijn. Met name de gegevens over de leesvoorkeur, waaruit bleek dat de theoretici voornamelijk werken van andere theoretici lezen, geven aan dat de Parsonianen zich naar verhouding niet al te veel bekommeren om de uitkomsten van het empirisch onderzoek. Op deze wijze is dus geen sprake van een zinvolle dialoog tussen de theoretici-puur en de nijvere onderzoekers. Wanneer dan voorts in de informele contacten de Parsonianen zich vooral met elkaar bemoeien, betekent zulks dat ook in de directe interactie een vruchtbare uitwisseling van het resultaat van theoretische overpeinzingen enerzijds en van onderzoekuitkomsten anderzijds beperkt blijft.

Het is duidelijk dat de beide auteurs bij deze conclusies vanuit een 'Mertoniaans' standpunt met bezorgdheid *mogelijke* implicaties van de resultaten van hun onderzoek in ogenschouw nemen. Het is immers allerm minst uitgesloten dat verder onderzoek over de door ons gesignaleerde ideologische en sociale scheidslijn tussen 'Parsonianen' enerzijds en de 'alliantie' van 'Steinmetzianen en Mertonianen' anderzijds, een genuanceerder, ja zelfs een geheel ander beeld laat zien. *Tenslotte betreft het onderzoek slechts een tweetal generaties, terwijl*

een derde, die thans nog aan het promoveren is, nauwelijks in ons onderzoek aan bod is gekomen.

Met nadruk zij daarom nog eens gesteld, dat de hier gepresenteerde conclusies een hypothetisch karakter dragen en geenszins door ons onderzoek geverifieerde veronderstellingen zijn. Het door ons niet voorziene resultaat van de analyse was echter dat niet zozeer de empirisch-theoretische richting, maar veeleer de puur-theoretische richting de 'draagster' schijnt te zijn van de moderne professionaliseringstrend in de sociologie. Omdat er aanwijzingen zijn dat deze puur-theoretische richting binnen de professie een soort 'sub-professie' vormt (meer onderlinge communicatie dan communicatie met de empirisch gezinde rest van de professie), vinden wij dit een bedenkelijk verschijnsel. Het zou nl. op den duur kunnen betekenen dat gaandeweg de empirici hoe langer hoe meer 'zelfverzorger' worden op het terrein van de theorie, zodat zij dan de theoretici-puur niet meer nodig hebben, terwijl de theoretici-puur zich hoe langer hoe meer gaan bezighouden met hun eigen gedachtensystemen en die van hun 'Parsoniaanse' collegae, zonder zich verder om empirisch feitenmateriaal of verificatiemogelijkheden te bekreunen.

Om nog even te volharden bij deze Cassandra-achtige profetieën: het is nauwelijks voorstelbaar dat zo'n louter-academische sociologiebeoefening — volgens welke maatstaf dan ook gemeten — veel maatschappelijke relevantie zou bezitten. Wetenschappelijk gezien zou het in ieder geval een aanmerkelijke verarming betekenen voor de sociologie-beoefening in Nederland, vooral ook gezien het onmiskenbaar theoretisch talent, dat volgens ons uit ettelijke van deze Nederlandse Parsoniaanse proefschriften blijkt, en dat dan niet meer ten nutte van de empirische tak van de sociologie zou komen.

Wij hopen echter ook met deze sociologische zelfanalyse weer eens het nut van empirisch onderzoek, óók voor 'Parsonianen', te hebben aangetoond.

BIJLAGE A. BESCHRIJVING VAN DE 66 GEPROMOVEERDEN

1. *Universiteit van afstuderen en van promotie*

	Universiteit van afstuderen	Universiteit van promoveren
Amsterdam GU	42	15
Utrecht	12	26
Leiden	11	21
Groningen	9	12
Rotterdam	6	4,5
Amsterdam VU	4,5	6

Wageningen	4,5	4,5
Nijmegen	3	8
Tilburg	3	3
Andere opleiding	4,5	—
	100	100

2. Faculteit van afstuderen en promotie

	Faculteit van afstuderen	Faculteit van promoveren
verenigde faculteiten: socio- grafie en sociale geografie	32	2
verenigde faculteiten: sociologie	30	69
Hogeschoolopleidingen	14	11
PSF	9	9
Andere opleiding	15	9
	100	100

3. Jaar van afstuderen en promoveren

	Jaar van afstuderen	Jaar van promoveren
t/m aug. '45	12	—
t/m aug. '48	3	1
t/m aug. '51	32	3
t/m aug. '54	23	17
t/m aug. '57	18	11
t/m aug. '60	11	24
t/m aug. '62	1	26
t/m aug. '63	—	18
	100	100

4. Aantal jaren besteed aan proefschrift

a. Aantal jaren tussen afstuderen en promoveren		b. Aantal jaren tussen aanvang studie en promotie	
		minder dan 1 jaar	1
		1 tot 2 jaar	9
2 tot 3 jaar	11	2 tot 3 jaar	14
3 tot 4 jaar	11	3 tot 4 jaar	14
4 tot 5 jaar	9	4 tot 5 jaar	12
5 tot 6 jaar	18	5 tot 6 jaar	14
6 tot 7 jaar	9	6 tot 7 jaar	11
7 tot 8 jaar	9	7 tot 8 jaar	8
8 of meer jaar	33	8 of meer jaar	17
	100		100
Gemiddeld 7,3 jaar		Gemiddeld 5,0 jaar	

c. Aantal jaren tussen aanvang schrijven en promotie

tot een ½ jaar	5	5 tot 6 jaar	6
½ tot 1 jaar	11	6 tot 7 jaar	3
1 tot 2 jaar	36	7 of meer jaar	5
2 tot 3 jaar	22		100
3 tot 4 jaar	6	Gemiddeld 2,6 jaar	
4 tot 5 jaar	6		

5. Wist U dat Uw studie een
proefschrift zou worden?

ja	49
neen	51

100

6. Heeft U er full-time aan kunnen
werken?

ja	21
neen	79

100

7. Aandeel werkgever(s) in het schrijven van het proefschrift:

geheel in de tijd van de baas	14
grotendeels tijd van de baas	13
gedeeltelijk tijd van de baas	36
geheel niet in de tijd van de baas	37

100

8. Hoeveel heeft het proefschrift alles
bij elkaar gekost? *

tot f 3000,-	18
f 3000,- tot f 6000,-	33
f 6000,- tot f 9000,-	14
f 9000,- tot f 18000,-	14
f 18000,- tot f 46000,-	14
meer dan f 46000,-	7

100

Gemiddeld f 13.800,—

9. Welk percentage heeft U voor eigen
rekening moeten nemen? *

minder dan 10%	28
10% tot 30%	18
30% tot 50%	12
50% tot 70%	12
meer dan 70%	30

100

Gemiddeld 41%

10. Van welke instantie(s) heeft
u subsidie gekregen?

Ministeriële instellingen	38
ZWO	14
Universitaire instelling	12
Werkgever	12
Niet universitaire onderzoekinstelling	11
Opbrengst publicatie	6
Gemeentelijke instelling	5
Anderszins	15
Geen subsidie	18

11. Aantal pagina's van het
proefschrift

tot 200	28
200—249	20
250—299	23
300—349	14
meer dan 350	15

100

Gemiddeld 272

* Niet alle geënquêteerden hebben op de financiële vragen geantwoord. Tabel 8 en 9 hebben slechts betrekking op resp. 85% en 84% van de gepromoveerden.

BIJLAGE B: ALFABETISCHE LIJST VAN DE 71 PROEFSCHRIFTEN (VERKORTE TITELS)

M = 'Mertoniaans', P = 'Parsoniaans', S = 'Steinmetziaans'.

srt. proefschr. jr. v. prom.

1. E. Abma, Leiding en leden	S	1962
2. A. W. v. d. Ban, Boer en landbouwvoorlichting	M	1963
3. G. H. Bast, Ploegenarbeid	S	1960
4. B. Benvenuti, Farming in cultural change	M	1961
5. R. Bergsma, Op weg naar nieuw cultuurpatroon	M	1963
6. C. Boekestijn, Binding aan een streek	M	1961

7. A. van Braam, Ambtenaren en bureaucratie	S	1957
8. H. A. Brasz, Nederlandse communalisme	P	1960
9. A. K. Constandse, Dorp in de IJsselmeerpolders	M	1960
10. H. Daudt, Floating voters	M	1961
11. J. J. Dellepoort, Priesterroepingen	S	1955
12. J. A. van Doorn, Het organisatieverschijnsel	P	1956
13. K. van Dijk, Radio en volksoontwikkeling	S	1953
14. H. Feitsma, Jeugdige ongeschoolden	P	1960
15. I. Gadourek, Political control	M	1953
16. M. R. van Gils, Militaire straf- en tuchtklasse	S	1963
17. H. P. M. Goddijn, Functionalisme	P	1963
18. 日・十・マ・ Goddijn, Katholieke minderheid	M	1957
19. J. Godefroy, Toekomst acad. gegradueerden	S	1953
20. J. Goudsblom, Nihilisme en cultuur	P	1960
21. P. Gros, Televisie	S	1960
22. J. Haveman, De ongeschoolde arbeider	M	1952
23. H. Hoetink, Oude Curaçaose samenleving	S	1958
24. P. J. A. ter Hoeven, Havenarbeiders	S	1963
25. D. Horringa, Individu en groep in bedrijf	P	1957
26. J. E. Pipping-v. Hulten, Stijging en daling	M	1953
27. H. M. Jolles, Geburtenrückgang	S	1957
28. D. de Jonge, Moderne woonidealen	S	1960
29. M. O. Klein, Statusonderscheidingen	M	1961
30. G. A. Kooy, Veranderd gezin	P	1957
31. G. J. Kruijer, Sociale desorganisatie	M	1951
32. C. S. Kruijt, Zelfmoord	M	1960
33. G. Kuiper, Beroepshiërarchie	M	1954
34. A. M. Kuijlaars, Werk en leven	M	1951
35. C. J. Lammers, Kon. Inst. voor de Marine	M	1963
36. J. J. A. van Leent, Macro- microverhouding	P	1962
37. H. P. M. Litjens, Onmaatschappelijke gezinnen	M	1953
38. W. van der Mast, Groepsmigraties	M	1963
39. M. A. J. M. Matthijsen, Kath. MO en emancipatie	S	1958
40. C. G. M. Miermans, Voetbal in Nederland	S	1955
41. H. Ph. Milikowski, Sociale aanpassing	P	1961
42. A. L. Mok, Dienen als beroep	M	1961
43. R. A. de Moor, Verklaring conflict	P	1961
44. J. Niezing, Functies der sociologie	P	1961
45. L. F. Polak, Kennen en keuren	P	1948
46. J. A. Ponsioen, Symboliek in de samenleving	P	1952
47. H. J. Prakke, Deining in Drenthe	S	1951
48. C. D. Saal, Boeregezin	M	1958
49. H. A. Sillevius, De boer en zijn wereld	P	1959
50. M. S. M. J. C. Simons, Tussen turf en televisie	S	1960
51. P. Smits, Kerk en stad	M	1952
52. J. D. F. Stachouwer, Criminaliteit enz. in A'dam	M	1949
53. R. J. Staverman, Volk buiten de kerk	S	1954
54. L. Sterck, Organisatiestructuur	P	1961
55. O. M. E. A. J. Stork-v.d. Kuyl, De Drentse boerin	S	1952
56. P. Thoenes, Elite in de verzorgingsstaat	P	1962
57. J. M. G. Thurlings, Het sociale conflict	P	1960
58. A. J. M. van Tienen, De andersmaatschappelijken	P	1960
59. G. J. van der Top, Samenvoeging van gemeenten	S	1960
60. J. J. M. van Tulder, Beroepsmobiliteit, 1919-1954	S	1962
61. J. M. M. Ch. de Valk, Wetsbegrip	P	1960
62. M. van de Vall, Vakbeweging	M	1963

63. H. M. in 't Veld-Langeveld, Migratiemotieven	M	1957
64. E. V. W. Vercruysse, Ontwerpen soc. onderzoek	P	1960
65. P. Vinke, Directeuren en commissarissen	M	1961
66. H. D. Ch. de Vries Reilingh, Volkshogeschool	S	1945
67. R. Wentholt, Kenmerken emigrant	M	1961
68. J. H. A. Wernink, Woonwagenbewoners	M	1959
69. B. S. Witte, Wetenschappelijke ambtenaar	S	1963
70. Th. J. IJzerman, Beroepsaanzien	S	1959
71. H. J. van Zuthem, Integratie onderneming	P	1961

BIJLAGE C: ENKELE TECHNISCHE OPMERKINGEN

1. *De toetsen.* In veel gevallen hebben we gebruik gemaakt van de chi-kwadraat toets voor 2 x 2 tabellen of de toets van Fisher (H. de Jonge, *Inleiding tot de medische statistiek*, deel 1, Leiden 1963, p. 254). Dergelijke tabellen ontstonden in een aantal gevallen door dichotomisering. Als criterium voor deze dichotomisering hanteerden we dat de op deze wijze tot stand gekomen verdeling zo dicht mogelijk een verdeling van 50%—50% benaderde. Als tabellen getoetst moesten worden, welke meer dan 4 cellen bevatten, dan wendden we in het geval van kwalitatieve gegevens, de chi-kwadraattoets aan. Betrof het kwantitatieve gegevens, waarbij het interessant was te toetsen of er een verschil in niveau, in gemiddelde bestond tussen twee of meer categorieën proefpersonen (b.v. publiceren gepromoveerden meer boeken dan hun niet-gepromoveerde vergelijkingspartners?) dan gebruikten we de toets van Yates. (Zie de Jonge, o.c., deel 2, Leiden 1960, p. 618 e.v.) In tabel 5 tenslotte werd de tekentoets gebruikt.
In tabel 3 en 4 vindt men onder het hoofd B1 (Werkgever) steeds toetsingsresultaten. Daar het hier gegevens betreft over eenzelfde variabele zijn deze resultaten uiteraard niet onafhankelijk van elkaar. Door het voorkomen van dubbele functies was het echter niet mogelijk één toetsing op één tabel toe te passen.
2. Bij het bepalen van de *leesijver*, d.w.z. de gemiddelde leesscore voor de 71 dissertaties, werd een correctie aangebracht voor het feit, dat een gepromoveerde zijn eigen proefschrift vanzelfsprekend geheel heeft gelezen.
3. De bepaling van de leesvoorkeur geschiedde als volgt. De totale leesscore werd voor elke respondent onderverdeeld in drie deelscores voor het lezen van de drie soorten proefschriften. Vervolgens werden per deelscore de respondenten gerangnummerd naar de hoogte van hun leesscore. B.v. de respondent met de hoogste score voor het lezen van 'Parsoniaanse' proefschriften kreeg rangnummer 1, degene met de laagste score kreeg nummer 34 bij de niet-gepromoveerden en nummer 66 bij de gepromoveerden. Van elke proefpersoon werden op deze wijze rangnummers vastgesteld. Naarmate een respondent voor een van de drie genres nu een lager rangnummer heeft, kan men zeggen dat hij een grotere voorkeur voor dat genre heeft. De leesvoorkeur van een respondent werd daarom bepaald door na te gaan voor welk genre hij het laagste rangnummer toegewezen kreeg.
4. De presentatie van de gegevens en resultaten in de tabellen 2, 3 en 4 is niet geheel in overeenstemming met de eisen, die men daaraan zou kunnen stellen. Deze vorm is gekozen om plaatsruimte te besparen. Om dezelfde reden is evenmin een volledige vragenlijst afgedrukt.